

บทที่ 5

พื้นฐานทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

ในบทนี้จะชี้ให้เห็นว่าพื้นฐานทางจิตวิทยาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร ความหมายของหลักสูตรปรากฏอย่างชัดเจนว่า หลักสูตรคือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้นักเรียนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกโรงเรียน และมวลประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นจัดขึ้นในรูปของ “โปรแกรมการเรียน” “โปรแกรมกิจกรรม” และ “โปรแกรมแนะแนว” ส่วนความหมายของจิตวิทยานั้น จิตวิทยาหมายถึง วิทยาศาสตร์ที่ศึกษาพฤติกรรมของคนและสัตว์ (Hilgard 1962 : 2) วิทยาศาสตร์ หมายถึง ความรู้ที่เป็นระบบระเบียบซึ่งได้มาจากการสังเกตหรือการทดลองและความรู้หรือข้อเท็จจริงนั้นต้องสามารถผลิตซ้ำได้และทดสอบได้ และพฤติกรรมหมายถึงการกระทำหรือการแสดงออกทุกอย่างทุกอย่างของอินทรีย์ซึ่งสามารถสังเกตได้ (Hilgard 1962 : 6) นอกจากนี้จุดมุ่งหมายของจิตวิทยาคือ การศึกษาพฤติกรรมเพื่อเกิดความรู้ความเข้าใจสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งจะทำได้สามารถพยากรณ์และควบคุมพฤติกรรมเหล่านั้นได้ (คณาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา 2519 : 10)

จากความหมายของสาระสำคัญของจิตวิทยาและหลักสูตรดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งว่าความรู้หรือข้อมูลทางจิตวิทยานั้นจำเป็นต้องนำมาพิจารณาเพื่อวางรากฐานจัดทำหลักสูตรเป็นอย่างดี ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้จัด โปรแกรมการเรียน โปรแกรมกิจกรรม โปรแกรมแนะแนว และโปรแกรมอื่น ๆ ทางการศึกษาให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง

วิชาจิตวิทยาเป็นวิชาที่มีผู้สนใจและศึกษาค้นคว้ามาเป็นเวลานาน เริ่มตั้งแต่สมัยเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) จนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุที่วิชาจิตวิทยามีประวัติความเป็นมายาวนาน จึงทำให้มีนักจิตวิทยามากมายและยังผลให้ความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของวิชาจิตวิทยาเป็นไปอย่างกว้างขวาง และยากต่อการนำสาระสำคัญทั้งหมดบรรจุในบทนี้ได้ จึงขอสรุปแนวคิดที่เกี่ยวกับจิตวิทยาออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มความรู้ความคตินิยม (Cognitivist)
2. กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorist)
3. กลุ่มมนุษยนิยม (Humanist)

1. กลุ่มความรู้ความคิดนิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มุ่งสนใจว่ามนุษย์เกิดการรู้การคิดขึ้นมาได้อย่างไร และมีความเห็นว่าการบวนการรู้คิดนี้เป็นกระบวนการภายในของจิต มิใช่เกิดจากสิ่งเร้า (Stimulus) ภายนอกเหมือนอย่างในกลุ่มพฤติกรรมนิยมคิด ในขณะที่คนอ่านหนังสือ มีการกระทำในส่วนที่เกี่ยวกับกลไกทางจิตหลายอย่าง จึงออกมาในรูปของการเข้าใจ การที่คนจะเข้าใจหนังสือที่อ่านมาน้อยเพียงใด เป็นกลไกภายในของจิต นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้จึงมีความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงภายในจิตที่เกิดขึ้นในขณะที่คนอ่าน การที่คนสามารถอ่านหนังสือได้เข้าใจนั้น ต้องอาศัยภาวะทางจิตอะไรบ้าง นักจิตวิทยาในกลุ่มความรู้ความคิดนิยมจึงเน้นศึกษากลไกของการรับรู้ ความทรงจำ ภาษา และการคิด นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้แก่ นักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt), William James, John Dewey, Tolman, Piaget และ Bruner ขอเสนอแนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลท์ และแนวคิดของเพียเจต์เพื่อเป็นตัวอย่างพอสังเขป

1. กลุ่มนักจิตวิทยาเกสตัลท์ ซึ่งมี Wertheimer, Lewin, Kohler และ Koffka นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีแนวคิดดังนี้

1.1 การรับรู้เป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และคนเรามีความสามารถในการรับรู้ต่างกัน การรับรู้นี้อาจเกิดจากการรับรู้ตามสภาพความเป็นจริงหรือสภาพของสิ่งเร้าต่าง ๆ ก็ได้ แต่การรับรู้ นั้น ๆ จะต้องสัมพันธ์กัน การรับรู้เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งจะไม่ทำให้เข้าใจในอีกส่วนหนึ่งได้ โดยเฉพาะการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจทั้งหมดนั้น จะต้องรับรู้เป็นส่วนรวมทั้งหมดเสียก่อน แล้วจึงมาพิจารณาส่วนย่อยเป็นส่วน ๆ การรับรู้ในลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจสถานการณ์ได้อย่างถูกต้อง

1.2 การเรียนรู้คือการแก้ปัญหาชนิดหนึ่ง ความสามารถในการแก้ปัญหานี้ขึ้นอยู่กับความสามารถหยั่งเห็น (Insight) ของบุคคล ถ้าบุคคลใดมีความหยั่งเห็นในปัญหาได้ ผู้นั้นก็สามารถแก้ปัญหานั้นได้ ลักษณะที่เกิดขึ้นเช่นนี้คือ ผู้นั้นเกิดการเรียนรู้ขึ้นเอง การหยั่งเห็นของคนจึงขึ้นอยู่กับ

1.2.1 ความสามารถส่วนบุคคล ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาวะ ความพร้อมและสติปัญญา

1.2.2 ประสบการณ์เดิม ถ้าเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาอย่างไร ก็จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหานั้นในลักษณะคล้ายคลึงกัน

1.2.3 สภาพการณ์หรือสถานการณ์หรือสิ่งเร้าที่จัดให้ บางคนแนะนำคนเดียวก็เข้าใจ บางคนต้องชี้แจงอย่างช้า ๆ ต้องจัดสถานการณ์ต่าง ๆ ให้มากมาย จึงจะสามารถเข้าใจได้

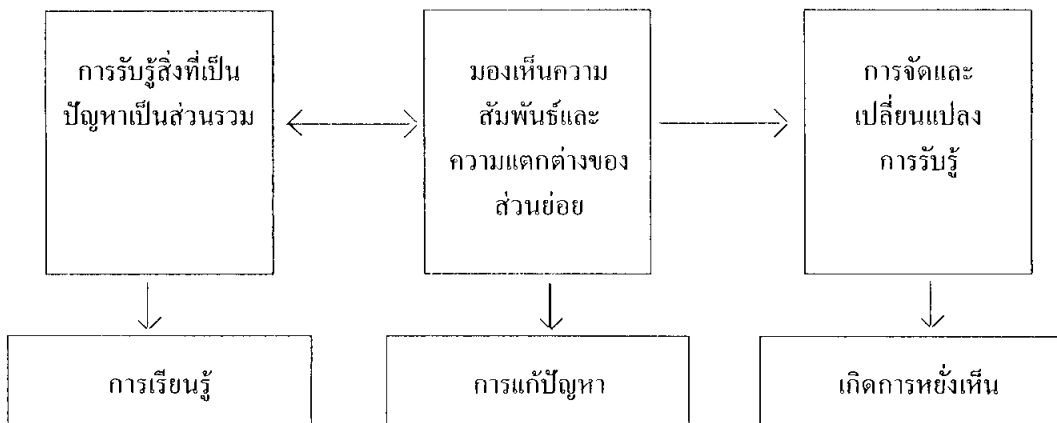
นอกจากนี้ การหยั่งเห็นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ

ก. บุคคลพยายามที่จะแก้ปัญหานั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

ข. บุคคลได้รับรู้สิ่งเร้าทั้งหมด แล้วพิจารณาความสัมพันธ์และความแตกต่างของส่วน

ย่อย ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นปัญหา

ต่อไปนี้เป็นแผนภูมิแสดงขั้นตอนของการเรียนรู้ตามทัศนะของนักจิตวิทยาในกลุ่มเกสโตลท์

จึงสรุปได้ว่า ตามแนวคิดของนักจิตวิทยาในกลุ่มเกสโตลท์นั้น บุคคลจะเรียนรู้ได้ดี มีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อ

- ก. เกิดการหยั่งเห็น หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของความคิด
- ข. มีจุดมุ่งหมาย คือมีความสนใจ ตั้งใจที่จะแก้ปัญหา มีแรงจูงใจในการเรียนรู้
- ค. มีโครงสร้างของประสบการณ์ที่ดี หมายถึงความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล และความสามารถในการจัดรูปของสิ่งเร้าเพื่อการรับรู้ของแต่ละบุคคล

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ตามทฤษฎีของเพียเจต์นั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นโดยการกระทำ และปัจจัยสำคัญในการเกิดพัฒนาการด้านสติปัญญาและความคิดนั้น คือการที่เด็กได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาแต่แรกเกิด และผลจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนี้ ทำให้เด็กรู้จัก “ตน” ซึ่งแต่เดิมเด็กไม่สามารถแยก “ตน” ออกจากสิ่งแวดล้อมได้ ระดับสติปัญญาและความคิดของเด็กเริ่มพัฒนาจากการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม การปฏิสัมพันธ์นี้หมายถึงกระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดแจงรวบรวมภายใน (Inward Mental Organization) เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สมดุลกับสิ่งแวดล้อม การปฏิสัมพันธ์และการปรับปรุงนี้ประกอบด้วยกระบวนการสำคัญ 2 กระบวนการ คือ

2.1 การกลมกลืนหรือการดูดซึมสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ตน (Assimilation) หมายถึงกระบวนการที่อินทรีย์ได้ดูดซึมภาพต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมด้วยประสบการณ์ของตนเอง และขึ้นอยู่กับความสามารถของอินทรีย์จะรับรู้ได้มากน้อยเพียงไร

2.2 การปรับความแตกต่างเพื่อให้เข้ากับความเข้าใจและความรู้เดิม (Accommodation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความสามารถสูงกว่ากระบวนการดูดซึมสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ตน

เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อินทรีย์จะมีวิธีการรวบรวมจัดแจงสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความคิดให้ตรงกับสภาพที่เป็นจริงของสิ่งแวดล้อม เช่น เมื่อถามเด็กอายุ 5-6 ขวบเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง เด็กก็สามารถบอกได้เฉพาะสิ่งที่ปรากฏภายนอก เช่น ผู้ชายผมสั้น ผู้หญิงผมยาว ผู้ชายสวมกางเกง ผู้หญิงสวมกระโปรง เป็นต้น เด็กบอกได้เนื่องจากเด็กมีประสบการณ์จริง ๆ มาก่อน (กระบวนการข้อ 2.1) ถ้าหากเรานำตุ๊กตาที่มีผมยาวและนุ่งกางเกงมา แล้วถามเด็กว่าเป็นเพศไหน เด็กก็จะบอกได้ว่าเป็นตุ๊กตาผู้หญิง นี่แสดงว่าเด็กสามารถปรับความแตกต่างเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ และนอกจากนี้เด็กยังมีความคิดอีกว่า เด็กผู้หญิงนุ่งกางเกงได้ ซึ่งเป็นกระบวนการปรับสิ่งแวดล้อมเข้าเป็นความรู้ใหม่ โดยการเปลี่ยนความเข้าใจเดิมนั่นเอง (กระบวนการข้อ 2.2)

นอกจากจะพบว่า พัฒนาการทางสติปัญญาและความรู้เกิดขึ้นได้เนื่องจากบุคคลมีการปรับตัวด้วยกระบวนการ Assimilation และ Accommodation แล้ว เพียเจต์ยังพบว่าระหว่างระยะเวลาตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยรุ่นนั้น คนเราจะค่อย ๆ ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น จากการศึกษาค้นคว้าของเพียเจต์ เขาได้แบ่งกระบวนการพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้นตอนต่อไปนี้ในตาราง

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

อายุ	ลำดับขั้นพัฒนาการ	ลักษณะพัฒนาการ
แรกเกิด-2 ปี	1. วัยช่างสัมผัสและเคลื่อนไหว (Sensorimotor Period)	<ul style="list-style-type: none"> - รู้ว่านั่นเป็นวัตถุที่แตกต่างจากตัวฉัน - รู้จักแสวงหาสิ่งเร้า จดจำสิ่งที่น่าสนใจ - ภาษาพูดยังพัฒนาไม่เต็มที่ - เข้าใจเรื่องราวโดยใช้ประสาทสัมผัส - รู้ว่าวัตถุที่มีอยู่ย่อมสูญหายไป
2-7 ปี	2. วัยช่างพูด (Pre-Operational Period)	<ul style="list-style-type: none"> - คิดเอาแต่ใจตัวเอง - ไม่เข้าใจความคิดของผู้อื่น
2-4 ปี	2.1 คิดเบื้องต้น	<ul style="list-style-type: none"> - เห็นความเหมือน แต่ไม่เห็นความแตกต่าง ฉะนั้น ถ้าวัตถุสองอย่างมีความคล้ายกัน ในบางลักษณะ วัตถุทั้งสองอย่างนั้นย่อมเหมือนกันในลักษณะอื่น ๆ ทั้งหมดด้วย

อายุ	ลำดับขั้นพัฒนาการ	ลักษณะพัฒนาการ
4-7 ปี	2.2 คิดได้เอง (Intuitive)	<ul style="list-style-type: none"> - รู้จักแยกประเภท แบ่งชั้น เข้าใจเรื่องความเกี่ยวพัน - เข้าใจจำนวน เลข สามารถคิดออกโดยไม่ต้องใช้เหตุผล แต่ใช้ความคล่องแคล่วในการเปรียบเทียบแทน เพราะรู้การแบ่งพวกแบ่งชั้นแล้ว - เริ่มพัฒนาความคิดเรื่องการทรงสภาวะเดิมของวัตถุ
7-11 ปี	3. วัยช่างทำหรือขั้นใช้ความคิดเชิงรูปธรรม (Concrete Operational Period)	<ul style="list-style-type: none"> - รู้จักคิดอย่างใช้เหตุผล สามารถคิดย้อนหลังได้ (ในเชิงเลขคณิต) - รู้จักแบ่งแยกหมวดหมู่ ลำดับขั้น รู้จักองค์ประกอบ ความลดหลั่นจากเล็กไปหาใหญ่
11-15 ปี	4. วัยช่างคิดหรือขั้นใช้ความคิดเชิงนามธรรม (Formal Operational Period)	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถคิดได้โดยไม่ต้องใช้วัตถุเป็นสื่อ - สามารถสร้างความคิดรวบยอดได้ รู้จักคิดวิเคราะห์ตีความหมาย และทดสอบสมมติฐานได้

การเรียนรู้ในทักษะของเพียเจต์จึงสรุปได้ว่า

1. การเรียนรู้คือการสร้างสรรค์
 2. การเรียนรู้คือการพัฒนาการ การเรียนรู้จึงไม่ใช่สิ่งที่คงที่ จะเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับของวัย
 3. การเรียนรู้คือการใช้ชีวิตและความเจริญเติบโต การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา
- นอกจากนี้ เพียเจต์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะการเจริญงอกงามของสติปัญญาว่ามีลักษณะดังนี้

1. เป็นผลจากสัญลักษณ์และกฎต่าง ๆ ที่บุคคลใช้
2. การเพิ่มประสบการณ์และความสามารถในการจำ
3. การเพิ่มความสามารถในการแยกแยะประสบการณ์และสิ่งเร้าต่าง ๆ
4. ความสามารถในทางตรรกศาสตร์ในการใช้กฎเพื่อการอธิบายสิ่งต่าง ๆ (Garrison, 1972: 189-190)

2. กลุ่มพฤติกรรมนิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีความเห็นสอดคล้องกับกลุ่มความรู้ความคิดนิยมในประเด็นที่ว่า “จุดหมายปลายทางของการศึกษาคือการเสาะแสวงหาความรู้ที่เป็นประโยชน์” หรืออีกนัยหนึ่ง “การพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความเข้าใจในความรู้อย่างถ่องแท้ นั้น เป็นเป้าหมายที่สมเหตุสมผลของโรงเรียน (Ebel, 1976 : 19-28) หน้าที่ที่แท้จริงของโรงเรียนก็คือ การเตรียมพฤติกรรมต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในอนาคตของนักเรียน แต่นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมไม่ยอมรับวิธีการศึกษาโดยการพินิจภายใน (Introspection) ของกลุ่มความรู้ความคิดนิยม โดยให้ความเห็นว่าวิธีการศึกษาในลักษณะนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าที่ขึ้นอยู่กับ “ความจำ” หรือ “ความโน้มเอียงส่วนตัว” (Subjective) ของคนที่ให้ข้อมูล วั้สันให้เห็นผลว่า “การศึกษาเรื่องจิตนั้นไม่สามารถกระทำได้นั่นเอง เพราะไม่สามารถมองเห็นจิตได้ เราทราบจิตของใคร ๆ ได้ก็โดยศึกษาจากพฤติกรรมของคน ๆ นั้น โดยสามารถสังเกตหรือใช้เครื่องมือวัดได้ การศึกษาพฤติกรรมจึงถือว่าเป็นการศึกษาที่มีระบบ และเป็นระบบวิทยาศาสตร์ กลุ่มพฤติกรรมนิยมมีแนวคิดที่ว่า “พฤติกรรมทุกอย่างจะต้องมีสาเหตุ” (All Behaviors Are Caused) นักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมที่มีการกล่าวถึงเสมอก็คือ Watson, Skinner, Pavlov, Hull, Thorndike และ Guthrie ขอเสนอแนวคิดของ Thorndike, Pavlov และ Skinner ดังนี้

1. Thorndike ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีการเชื่อมโยง (Thorndike's Connectionism) สร้างกรงปัญหาขึ้นเป็นอุปกรณ์ แล้วศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้จากพฤติกรรมของแมวที่อดอาหารอยู่ในกรง แต่มีปลาอยู่นอกกรง แมวจะแสดงอาการกระวนกระวาย เชีย กัด ตะกุก วิ่งชน เพื่อจะออกมากินปลาแต่ก็ออกไม่ได้ในที่สุดแมวก็ขากดแผ่นไม้ที่ผูกเชือกในกรงโดยบังเอิญประตูเปิดออก แมวจึงออกมากินปลาได้ จากการทดลองนี้ ทอร์นไดค์ สรุปว่า การเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องมีความกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลาและการเรียนรู้จะคงสภาพอยู่ก็ต่อเมื่อพันธะระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองยังคงอยู่ โดยเฉพาะกรณีของแมวนี้ แมวประสบปัญหาซึ่งประกอบด้วยสิ่งเร้าหลายอย่าง แมวพยายามตอบสนองต่อสิ่งเร้าแต่ละอย่าง ๆ ไปอย่างเตาะตุ้ม จนในที่สุดก็แก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการลองผิดลองถูก

การลองผิดลองถูกนั้นเมื่อพบว่าตอบสนองในการแก้ปัญหาได้ ก็จะใช้การตอบสนอง

นั้นแก้ปัญหาเดิมเรื่อย ๆ ไปจนเป็นนิสัย หมายถึงการเกิดการเรียนรู้ขึ้น นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไรแล้ว Thorndike ได้กำหนดกฎการเรียนรู้อีกว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีต่อเมื่อสอดคล้องกับกฎแห่งความพร้อมหรือกฎแห่งการฝึก หรือกฎแห่งผลหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ถ้าคนเรามีความพร้อมทางด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์และสังคมแล้ว การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีหรือถ้าคนเรามีการฝึกฝนทำกันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ หรือผลของการกระทำนั้นทำให้เกิดความพึงพอใจ มีความสุข การตอบสนองต่อพฤติกรรมนั้นก็เกิดขึ้นอีกจนกลายเป็นนิสัยหรือเกิดการเรียนรู้ขึ้น

2. Pavlov ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก พาฟลอฟนำสุนัขที่หิวเข้าไปในเครื่องทดลอง เพื่อทดสอบว่าปริมาณน้ำลายที่ไหลออกมาจะสอดคล้องกับการถูกวางเงื่อนไขหรือไม่อย่างไร ผลปรากฏว่า การตอบสนองที่เกิดขึ้นครั้งแรกนั้นเป็นการตอบสนองที่เป็นไปโดยธรรมชาติของความหิว ซึ่งเป็นปฏิกิริยาสะท้อนของร่างกาย และการตอบสนองครั้งนั้นเป็นการตอบสนองต่อเงื่อนไข(เสียงกระดิ่ง)พาฟลอฟจะสรุปว่าการตอบสนองต่อเงื่อนไข(เสียงกระดิ่ง)นั้น เกิดขึ้นจากการที่สุนัขเกิดการเรียนรู้ขึ้นเอง

3. Skinner ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบลงมือกระทำ (Skinner's Operant Conditioning) สกินเนอร์ให้ความเห็นว่า พฤติกรรมของคนนั้น น่าจะมีสองแบบ คือ

1. พฤติกรรมซึ่งเกิดเนื่องจากถูกสิ่งเร้าดึงออกมา (Response Behavior) เช่น การตอบสนองของสุนัขในการทดลองของ พาฟลอฟ
2. พฤติกรรมที่อินทรีย์ส่งออกมาเอง (Operant Behavior) เป็นอาการกระทำของอินทรีย์ต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การพูด การทำงาน ฯลฯ

สกินเนอร์ทดลองวางเงื่อนไขแบบลงมือกระทำโดยนำหนูที่หิวใส่กรงทดลอง เมื่อหนูกดกระดานจะมีอาหารหล่นออกมาเม็ดหนึ่ง ถ้ากดอีกก็จะหล่นมาอีกครั้งละเม็ด ๆ เม็ดอาหารซึ่งกลายเป็นตัวแรงเสริมกำลัง (Reinforcer) จากแนวคิดนี้สกินเนอร์ใช้การเสริมกำลังควบคุมพฤติกรรมตอบสนองของสัตว์เกิดการเรียนรู้ตามที่เขาต้องการ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นพฤติกรรมใหม่ โดยใช้อาหารเป็นตัวเสริมกำลัง

แนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยมพอสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้เกิดจากการสังเกต จากการตอบสนองเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่ควบคุมหรือกำหนดให้ ครูต้องกำหนดหรือสร้างสถานการณ์หรือเงื่อนไขโดยให้แรงเสริมหรือรางวัลแรงเสริมนั้นต้องมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมนั้น ๆ
2. ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนและควบคุมสถานการณ์ของการเรียนรู้ เพื่อให้สิ่งเร้าและการตอบสนองสอดคล้องและสัมพันธ์กัน ครูอาจใช้วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

3. การควบคุมระเบียบวินัยเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ครูจะต้องหาทางควบคุมและสร้างเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัยที่ดี

4. ครูเป็นผู้กำหนดจุดมุ่งหมายและกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้า กลไกสำคัญของการเรียนการสอนก็คือการช่วยให้นักเรียนประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ครูกำหนดไว้แล้ว

5. ความสามารถในทักษะ การอ่าน เขียน และคิดเลข เป็นเครื่องชี้ให้ทราบว่าโรงเรียนนั้นมีคุณภาพมากน้อยอย่างไร

6. ครูเป็นผู้กำหนดจุดมุ่งหมาย ครูเป็นผู้ให้ความรู้ ครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ และครูเป็นผู้ประเมินผลการเรียน

7. ตารางเรียนและห้องเรียนกำหนดตายตัว มีการแข่งขันการเรียนรู้ การบ้านที่ให้ไปเป็นไปตามแบบเรียนของแต่ละวิชา นักเรียนต้องอยู่ในระเบียบวินัยและข้อบังคับของโรงเรียน

3. กลุ่มมนุษยนิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีความเห็นแตกต่างจากพวกความรู้ความคิดนิยมและพวกพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มีแนวคิดว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาคือ “การที่ศักยภาพของมนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่” ผู้ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้แล้วย่อมสามารถยังชีวิตอยู่ได้ด้วยความรู้สึกลึกซึ้งที่เปี่ยมไปด้วยความภาคภูมิใจในตนเอง (Rogers, 1969 : 299) หน้าที่ของโรงเรียนก็คือ การให้ผู้เรียนได้หันมามองดูตนเอง สำรวจตนเอง ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดค่านิยมขึ้น (Maslow, 1971 : 185) กระบวนการเรียนรู้เป็นไปในลักษณะของการ “พึ่งตนเอง” เป็น “กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีพ” และ “หลักสูตรก็คือประมวลประสบการณ์ของชีวิต” นั่นเอง (Rogers, 1977)

นักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยมเป็นที่รู้จักกันทั่วไปก็คือ โรเจอร์และมาสโลว์

1. โรเจอร์ส เป็นผู้ให้กำเนิดทฤษฎีโรเจอร์ส ซึ่งเป็นทฤษฎีภายในที่ย้ำลักษณะของตัวบุคคลมากกว่าสิ่งแวดล้อมใช้วิธีการทางอ้อม (Nondirective) หรือ “ผู้รับบริการเป็นจุดศูนย์กลาง” (Client Centered) โรเจอร์ส และมาสโลว์ มีแนวคิดตรงกันในเรื่องบูรณาการและศักยภาพของคน ถ้าศักยภาพของคนได้รับการบูรณาการหรือพัฒนาสมบูรณ์อย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างสมบูรณ์ จากการสังเกตของโรเจอร์สพบว่า ผู้ให้คำปรึกษาเป็นผู้ช่วยให้การงอกงามและพัฒนาการเป็นไปได้ง่ายขึ้น เปรียบเสมือนกับครูเป็นผู้ช่วยให้การเรียนรู้ของเด็กนั้นง่ายขึ้น โดยมีหลักการดังนี้ (สมจิต ธนสุกาญจน์, 2522 : 159-160)

1. มนุษย์มีศักยภาพตามธรรมชาติสำหรับเรียนรู้
2. การเรียนรู้ที่สำคัญจะเกิดขึ้นเมื่อนักเรียนเห็นว่าสิ่งที่เรียนมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของเขา

3. ถ้าใช้การขู่บังคับภายนอกให้น้อยที่สุด การเรียนรู้ที่ดูว่าจะน่ากลัวสำหรับผู้เรียนจะ

เป็นที่ยอมรับและดูซึมเข้าไปได้ง่าย

4. การเรียนรู้ที่สำคัญ ส่วนมากได้มาจากการลงมือทำ
5. การเรียนรู้จะง่ายเข้าถ้าผู้เรียนมีส่วนรับผิดชอบในกระบวนการเรียน
6. การเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเกี่ยวกับบุคคลทั้งตัวทั้งด้านความรู้สึกและสติปัญญา

เป็นการเรียนรู้ที่คงทนถาวรที่สุด

7. การพึ่งตนเอง ความคิดริเริ่ม ความเชื่อตนเอง จะเป็นไปง่ายเข้าเมื่อถือเอาการวิจารณ์ตนเอง และการประเมินตนเองเป็นสำคัญ และการประเมินโดยคนอื่นถือเป็นรอง

8. การเรียนรู้ที่มีประโยชน์ทางสังคมมากที่สุดในโลกปัจจุบัน คือ การเปิดรับประสบการณ์อยู่เสมอ และประสานกันเข้ากับตัวของเราในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง

2. มาสโลว์ ทฤษฎีของมาสโลว์เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าติดตามพฤติกรรมของมนุษย์ที่ปกติ จึงเป็นจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง ซึ่งตรงกันข้ามกับทฤษฎีหรือแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม ซึ่งเป็นการศึกษาและทดลองกับสัตว์เป็นส่วนใหญ่ มาสโลว์ชี้ให้เห็นว่า จิตวิทยาโดยทั่วไปไม่สามารถศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะชั้นสูงของมนุษย์ เช่น ความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ศักดิ์ศรีของมนุษย์ การค้นหาความจริงและความงามได้ มาสโลว์ได้ย้ำว่า อุดมคติของคนใดคนหนึ่งก็คือ ความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นผลเนื่องจากการรับรู้ในตนเองหรือเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง และความรู้สึกนึกคิดนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์แล้ว (สมจิต รัตนกาญจน์ 2522 : 155) หรืออีกนัยหนึ่งเมื่อคนเราได้รับการตอบสนองด้วยความต้องการขั้นพื้นฐานแล้ว คนเราจะเกิดความรู้และการยอมรับธรรมชาติภายในตัว อันจะนำไปสู่บูรณาการในตนเองทำให้คนเรามีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. เกิดการรับรู้ต่อความเป็นจริงได้อย่างดีเลิศ
2. ยอมรับตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติเพิ่มขึ้น
3. พร้อมจะทำสิ่งต่าง ๆ เองมากขึ้น
4. มีความสามารถเพิ่มขึ้นในการแยกตัวเองจากผู้อื่นและต้องการอยู่ตามลำพังบ้าง
5. เป็นตัวของตัวเองเพิ่มขึ้น
6. มีความซาบซึ้งในระดับสูง
7. รับในความเป็นมนุษย์ร่วมกัน
8. ความสัมพันธ์กับบุคคลเปลี่ยนแปลงดีขึ้น
9. อุปนิสัยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น
10. ความคิดริเริ่มเพิ่มขึ้นมาก
11. ระบบค่านิยมเปลี่ยนแปลง

มาสโลว์ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เรานั้น ถึงแม้จะได้รับการตอบสนองความต้องการหรือไม่ก็ตาม

ก็ยังมีความต้องการอยู่เสมอไปไม่มีที่สิ้นสุด โดยเฉพาะความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนอง นั้นจะเป็นสิ่งจูงใจให้มีพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น มาสโลว์ ได้ลำดับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ไว้ ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นต่ำหรือขั้นมูลฐานของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการดำรงชีวิต คือ อาหาร อากาศ น้ำ ที่อยู่อาศัย แสงสว่าง เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน ความต้องการทางเพศ และความพอใจในสิ่งต่าง ๆ

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety and Security Needs) เป็นความต้องการที่อยู่ในลำดับขั้นที่สูงกว่าความต้องการทางร่างกาย ความต้องการในระดับนี้เป็นความต้องการทางด้านความรู้สึกในความปลอดภัยและความมั่นคงของชีวิต เช่น ความอบอุ่นของจิตใจ การปราศจากการข่มเหง ครอบงำ บังคับจากผู้อื่น ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานขั้นที่ 1 (ความต้องการทางร่างกาย) ได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีและสมบูรณ์

3. ความต้องการทางสังคม (Belonging and Love Needs) เป็นความต้องการที่อยู่ในระดับสูงกว่าขั้นที่ 2 ความต้องการทางสังคมนี้ เป็นความรู้สึกในลักษณะของความรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นความรู้สึกอยากจะรักและอยากจะได้รับความรักจากบุคคลที่ตนรักเช่นกัน การที่ตนได้รับการยอมรับจากกลุ่มชนใด ๆ นั้น ย่อมนำมาความภาคภูมิใจและความชื่นบานมาสู่ตนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนให้คนเราเกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้นอีกด้วย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2521 : 40)

4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem Needs) ความต้องการในระดับนี้เป็นความต้องการที่ต่อเนื่องมาจากระดับ 3 กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดได้รับการยอมรับว่าตนเป็นสมาชิกของสังคมเพียงเท่านั้นยังไม่พอ ยังต้องการเหตุผลมาอ้างอิงประกอบอีกด้วยว่าทำไมตนจึงได้รับการยอมรับ ซึ่งเนื่องมาจาก ความรู้ ความสามารถหรือบุคลิกภาพที่ดีก็ได้ ความต้องการในระดับนี้เป็นความต้องการให้เป็นที่ยอมรับนับถือยกย่องในความรู้ ความสามารถ บุคลิกภาพต่าง ๆ มีความรู้สึกว่าคุณค่าตนได้รับความสนใจและยกย่องจากสมาชิกในกลุ่ม

5. ความต้องการที่จะได้รับการเป็นตัวของตัวเอง หรือเป็นความต้องการในการรู้จักตัวเอง (Self-Actualization) ความต้องการขั้นนี้เป็นขั้นสูงสุดของมนุษย์ เป็นความรู้สึกเมื่อกระทำสิ่งใดไปแล้วและประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเองยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ความต้องการในระดับนี้เป็นขั้นซึ่งยากที่จะได้รับแนวคิดของกลุ่มมนุษยนิยมพอสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนที่ดีจะเกิดขึ้นในบรรยากาศที่อบอุ่น เป็นกันเอง มีการยอมรับซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนตั้งอยู่บนรากฐานของการยอมรับซึ่งกันและกัน
 2. ครูและนักเรียนร่วมกันกำหนดจุดมุ่งหมายและกิจกรรมการเรียนการสอน
 3. นักเรียนเป็นจุดศูนย์กลางการเรียนการสอน ครูเป็นเพียงผู้สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนการสอนที่ดี บทบาทของครูเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำ
 4. วิธีการเรียนรู้มีหลายรูปแบบและหลายกิจกรรม แต่ละคนก็เลือกเรียนตามความสนใจ ครูไม่กำหนดกิจกรรมไว้อย่างแน่นอน ครูเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี และตามระดับพัฒนาการ
 5. สมรรถภาพของแต่ละบุคคลตลอดจนการแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียน เป็นเครื่องมือพิจารณาว่าโรงเรียนนั้นมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด
 6. สนับสนุนให้มีการประเมินผลด้วยตนเองบ่อย ๆ กิจกรรมนอกเหนือจากนั้นเป็นเรื่องที่ครูและนักเรียนทำร่วมกัน
 7. กระบวนการเรียนการสอนยึดประสบการณ์เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้
- นักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยมเน้นในเรื่องความรู้สึก อารมณ์ของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการเกิดขึ้นภายใน (Intrinsic Learning) ตรงกันข้ามกับกลุ่มพฤติกรรมนิยมและความรู้นิยม ซึ่งยึดความรู้มากเกินไป อย่างไรก็ตาม ทั้งโรเจอร์และมาสโลว์ต่างก็เห็นพ้องกันว่า การประสานลักษณะทั้งสองอย่างนี้เข้าด้วยกันเป็นสิ่งที่พึงกระทำเป็นอย่างยิ่ง (สมจิต ธนสุกาญจน์, 2522 : 166)
- จะเห็นได้ว่าความรู้ทางด้านจิตวิทยาทั้งสามกลุ่มที่ยกตัวอย่างข้างต้นแล้วนั้น ต่างก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของการเรียนรู้ของคน ซึ่งในการจัดทำหลักสูตรนั้นจะต้องนำเอาความรู้ความเข้าใจในด้านจิตวิทยานี้ไปเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิธีการและขั้นตอนของการจัดกระบวนการเรียนการสอน

สรุป

แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาในการพัฒนาหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ (1) กลุ่มความรู้ความคิดนิยม (2) กลุ่มพฤติกรรมนิยม (3) กลุ่มมนุษยนิยม กลุ่มความรู้ความคิดนิยมซึ่งเน้นการศึกษากลไกของการรับรู้ ความทรงจำ ภาษาและการคิด ได้แก่ นักจิตวิทยาในกลุ่มเกสตัลท์ และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

กลุ่มพฤติกรรมนิยมเน้นการศึกษาพฤติกรรมของคนโดยการสังเกตและใช้เครื่องมือที่วัดได้ และมีแนวคิดที่พฤติกรรมทุกอย่างจะต้องมีสาเหตุ ส่วนกลุ่มมนุษยนิยมนั้นมีแนวคิดที่จุดมุ่งหมายของการศึกษาคือการที่ศักยภาพของมนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ หน้าที่ของโรงเรียน

คือการให้ผู้เรียนได้หันมามองดูตนเอง สำนวจตนเอง และหลักสูตรคือประมวลประสบการณ์ของชีวิต ความรู้ทางด้านจิตวิทยาทั้งสามกลุ่มดังกล่าวล้วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของคน ซึ่งในการจัดทำหลักสูตรจะต้องนำเอาความรู้ความเข้าใจด้านจิตวิทยาไปเป็นพื้นฐานในการกำหนดวิธีการและขั้นตอนของการจัดกระบวนการเรียนการสอน

บรรณานุกรม

- คณาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา, ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คู่มือ
เรียนจิตวิทยาทั่วไป. เชียงใหม่ : มิตรนราการพิมพ์, 2519.
- วิชัย ดิสสระ. การพัฒนาหลักสูตรและการสอน. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2535.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. พัฒนาหลักสูตรและการสอน : มิติใหม่ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2521.
- สมจิต ธนสุกาญจน์. จิตวิทยากับการศึกษา. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2522.
- Ebel, R. "What Are Schools For" **Phi Delta Kappan**. September, 1976.
- Garrison, K.C. and Magoon R. **Educational Psychology**. Columbus, Ohio : Charles
E. Merrill Publishing Co., 1972.
- Hilgard, Ernest R. **Introduction to Psychology**. New York : Harcourt, Brace and
World, Inc., 1962.
- Maslow, A. H. **Toward a Psychology of Being**. New York : D. Van Nostrand
Company, 1971.
- Rogers, Carl R. **Freedom to Learn**. Columbus, Ohio : C.E. Merill, 1969.
- Skinner, B.F. **Beyond Freedom and Dignity**. New York : Knopf, 1971.